

Hajótörés a boldogok szigetén

Gajdos Ágoston

„...*Ha volna a nagy tengeren
Egy darab föld, melyet soba
Nem illetett ember nyoma:*

...
*Hány lenne, ki oda siet?
– Ez volna a boldog sziget!”*

Tompa Mihály 1857-es *Boldog sziget* című verse szembeállít minket életünk egyik alapvető kérdésével. A természetes nyugalom és rend megálmódott helye a Boldogok szigete mint képzet a nyugati kultúra jellegzetessége, bár a keleti vallási tradíciók is egytől egyig hordoznak 'boldog' helyről szóló elemeket. Hérodotosz csak egy Boldogok szigetét ismert, s azt a líbiai Oasis városával azonosítja. De a görög népképzelet főként nyugaton kereste, az Ókeanos hullámaiban s egyes írók a Zöldhegy-foki vagy Kanári-szigetekben vélték megtalálni. A legenda szerint a sziget fölött a görög pantheon főistene, Kronosz, az Idő Ura gyakorolta hatalmát.

Vajon mitől vagyunk boldogtalanok?

Amihez mindenki hozzáfér, az egy bizonytalan, formáját vesztett termék, amellyel többnyire áruházak polcát töltik fel. Mitől hiszik egyesek, hogy boldogok? Vajon a boldogság érezhető, vagy ésszel elgondolható és állandó jelenség? A tudományos gondolkodás és orvosi szemléletmód a többi természettudományok reneszánsz korabeli megszületésével átvette a mitológia szerepét és újraformálta azon valóság rész határait, amelyet lehetségesnek tekintünk (1). Ma már a boldogsággal kapcsolatos alapkérdéseinkre is gyakran az orvos, az egészség új öre nyújt kizárólagos választ, miközben ez nem volna feladata. Ma az egyén problémáit megoldani igyekvő orvos buzgalma gyakran megtoldást eredményez: az egyén betegségcímekét kap, vagy frusztrálódik az orvosi autoritással szembesülve és elfogadja az orvos bármilyen magyarázatát. Ezzel szemben a régebbi, mitologizáló összefüggésben tárgyalt (holisztikus) valóságértelmezés nagyobb szabadságot tett lehetővé a jelenségek szűk és tág körű értelmezése tekintetében egyaránt, éppen világának sokszínűségéből eredően. A fantázia alkotó és teremtő erejét képviselte, amely a valóság fizikai korlátozottságából az emberi lehetőségek transzcendens végtelenjébe emelt át (2).

A mitológia kiküszöbölése utáni időszak, vagyis a jelen az olajozott, formatervezett és halk zümmögéssel kísért termelés jegyében telik, és így „a fejlett ipari társadalomban a technikai haladás jeleként kényelmes, súrlódásmentes, józan és demokratikus szabadságnélküliség uralkodik” (3). A szabadság és boldogság összefüggésére pedig nem nehéz rávilágítani: az ember világszemlélete – legyen akár mitologikus vagy tudományos – mindig nagyrészt képzeletének terméke (4). A modern orvoslás tudományos racionalításra építő szemlélete beszűkíti a fogalmak képzetre alapozott értelmezésének lehetőségeit. A nyelv fogalomvesztést él át, amikor a biológiai gondolkodás az élőlények működését kizárólagosan a génszinten értelmezi: az örökítő anyag jelölni kezdi magát az életet. Felfedezték, hogy a tudomány, a tehetség, a magatartás, a betegségekre és a boldogságra való hajlam „a génjeinkben van”. A gén egyúttal szakralizálódik: Kary Mullisnak, a PCR felfedezőjének új üzleti fogása: génrelikviái olyan tinédzsereknek szánt megvásárolható amulettek és karperecek, amelyek hírességek (rocksztárok, színészek stb.) genetikai anyagát hordozzák (4).

Nem lesz többé olyan egységes, erkölcsi tartalommal bíró receptünk, mint a mitológia volt, az egész univerzum átfogó magyarázatára (5), hanem az „egydimenziós” tudománynak számító biológia próbálja rendszerébe hajtogatni a térben sokfelé hullámzó emberi természet metafizikáját. Az ebben rendelkezésére álló technológiai apparátus az ipari társadalommá válás egyidejű terméke, politikai, morális semlegességét már régen elvesztette. A boldogság definícióját egy ilyen környezetben nehéz, de nem lehetetlen meghatározni: tartós és teljes igazolt elégedettség, illetve olyan élmény, amely tartós és teljes, igazolt elégedettséget nyújt (6). Ez mély szinten megélt, maradandó lelki élmény, nem az élvezetek nyújtotta futó elégedettség, mert utóbbi a biológiai meghaladó alapvetően történelmi szükségletek megtestesítője. A hozzáférés álszabadsága elfedi, hogy a boldogsághoz elegendő volna az adott kulturális és társadalmi fülkében elérhető vágykészlet kielégítése. A technikai forradalom az elmúlt száz évben az elérhető anyagi élet-színvonal emelkedésének illúzióját keltette. Ezt példázza a nem vitális indikációjú orvosi beavatkozások széles körű elérhetővé válása, amely a szépség agresszív kultuszának biztosít teret: korrekciós műtétek (ajakfeltöltés, labiaredukció, testékszer implantálása, sclera tetoválása).

Ma már a boldogsággal kapcsolatos alapkérdéseinkre is gyakran az orvos, az egészség új öre nyújt kizárólagos választ, miközben ez nem volna feladata.

*A hozzáférés
álszabadsága
elfedi, hogy a
boldogsághoz
elegendő volna
az adott
kulturális
és társadalmi
fülkében
elérhető
vágykészlet
kielégítése.*

Melyek a boldogság valódi tényezői?

Bacon szerint a boldogság olyan, mint a Tejút: számtalan apró, láthatatlan alkotóeleme adja ki az egész, egyénen átfolyó élményt (7). Ilyen láthatatlan alkotóelem a munka is. Marx írta meg, hogy „a nemzetgazdaság a munkást csak mint munkaállatot, mint a legszükségesebb testi szükségletekre redukált barmot ismeri” (8). A modern ipari társadalom nem mutat produktív irányba a szó egzisztenciális értelmében és termelőtevékenysége a háttérben meghúzódó tudományos ideológia támogatását élvezve általános erejűvé és tömegjellegűvé válik, ami az álkultúra vízióját kelti. Az egészség fogalma és észlelésének problémája valójában a normalitás meghatározásának zavarában gyökerezik, amely álkultúránkban irreálisan torzult (anorexia, bulimia). A ma normálisnak elfogadott emberkép nyugat-európai modellje nem nyújt élhető életet, ráadásul a normalitás határait és fogalmát illető állandó tudományos-rationális kétely mindig lerombolja nyugalunk. Ennek oka részben a megismerést felváltó hasznosság, amely a játszmák társadalmát erősíti. A hasznosság problematikája a test kultuszában érhető tetten a leginkább: hasznos, ami szép, ami hatalmat, erőt képvisel, ami egészséges. Philoktétész gyógyíthatatlan sebe, Héraklész testi ereje, Aphrodité szépsége körvonalazzák azon kulturális forrópontokat, amelyek köré a fejlett testtudattal rendelkező antikvitás ideológiája felépült. Ezen archetípusok modern kori analógiái jelen vannak az orvosiilag meghatározott egészség és a szépség kultuszfogalmában is. Az antropológiai testkép változása

néhány durva egyszerűsítéssel élve nyomon követhető a kultúrtörténetben: testét a bűn képzetével oltotta a középkor, bőrét izmosan levedlette a reneszánsz és titkait éles fénnel áttetszővé tette a klasszicizmus. Ez utóbbi az a pont, amitől számítva a test és a testi jelenségek materialista leírása, anyagi rendszerbe illesztése nagyjából egymáshoz kapcsolatlan végbement. Ma ott tartunk, hogy gyakran támad bizonytalanság a testről már megszerzett témérdek információ relevanciáját illetően (9). Ki mondja meg ma, hogy hol húzódnak testhatáraink? Továbbmegyek: ma a testhatárok eltűnéséről beszélhetünk. De mi módon köthető a boldogság a testhez? Ennek megválaszolására megkísérelhető a test és a bűn fogalmának összekapcsolása: ez olyan kulturálisan kódolt probléma, amelynek jellemzője e kapcsolat feloldhatatlansága. Utóbb, a modern orvostudomány térhódításával, a bűn a test helyett már a

beteg testtel azonosult. A test és elsősorban a szép test kultusza mellett tért hódított a beteg test antikultusza is. Bármely testi akadály a boldogság útjában kioperálható. A medikalizáció aktusában korunkban a testet ijesztő intenzitással manipulálják, ennek mértéke szerint nő bennünk a saját test elvesztése miatti szorongás is. A transzhumán robotika lenyűgöző csúcstechnológiákkal jelentkezik: lehetséges amputált végtagok mozgatható robot végtaggal való pótlása; a Da Vinci robot távolról vezérelve operál.

A boldogság kezdetleges fogalom

Chesterton arra a kérdésre, hogy ilyen körülmények között „mi az, ami tényleges történelme folyamán az embert egységben tartja”, válaszként a miszticizmust jelöli meg (10). A misztikum azonban manapság már szintén elszökött ambiciózus tudósok keze nyomán és a közöny tartományában időzik. A boldogság végső soron túl kezdetleges fogalom a tudomány számára, jelentésében redukálódott és fogalma a folytonos újjáalkotás folyamatában nyugtalankodik.

Seneca egy helyütt így írt: „Senki sem szeretheti meg mindazt, amit csak akar, azt azonban megteheti, hogy ne kívánjon olyat, amije nincs...” (11). Bár Seneca szavai megfontolandók, de ki ne volna kíváncsi a boldogság kézzelfogható és megszerezhető receptjére? Ez a recept Seneca olvasása helyett azonnal kiváltható a gyógyszerárban: abszolút vigasztalást kínál egy új pszichofarmakon, a Havidol, amelyet akkor ír fel orvosunk, „ha már a több sem elég”. A Havidol az egyetlen gyógyszeres kezelési lehetőség a nemrég felfedezett szorongásos szociális figyelem és fogyasztói defektusos hangulati zavar nevű betegség esetében (12). Gyógyszert adni a boldogságra, ez mindennapjaink csendes utópiája. Nem megnyugtató, ha ebben az esetben a Havidol csupán álgyógyszer, és kitalálói a problémára szerették volna felhívni a figyelmet. Figyeljük meg, mire kényszerült az ember 2000 év távlatában a fejlődés jegyében: amott még szóra lehetett bírni az emberi kétségeket, és gondolkozással elérhető volt egy rendszer jegyében élni, emitt pedig már oltani kell mindnyájunkat félelem ellen, szorongás ellen, gondolat és vallás, érzelmek és akarat ellen. Elgondolkozhatunk, hogy az utópia, amelyben élünk, miért is nem fáj? Azt mondom, amit mindenki átél: már nem érzünk fájdalmat, mert jól hat a rendszerasszisztált generálanesztézia, és ma már mindnyájan részesedünk a Műtét kedvező hatásaiból... Konformizmusról beszélnek-e, ho-

lott már megszűnőben van maga a nonkonformizmus, Nietzsche örültjét pedig mosolyogva lefoglalták és lenyugtatták, hiszen mindenki egyetért: már túl későn jött (13).

A boldogság, vagyis a fogyasztható boldogság akkor kezd fájni, amikor a „biztonság és a tartós nyugalom” elérése következtében egyszerre feltűnővé válik, hogy a fejlett nyugati társadalomban manapság mindenki egyformán boldog. A kulturálisan kódolt bűnélmény működésbe lép: van-e nagyobb bűn egy individualizáló társadalmi rendszerben az egyén számára, mint az individualitás elvesztése? Ez a demokratikus konformizmus ára, így azonban a termelés katonái olyan ingázó keljfeljancsik és „keljfeljankák”, akikben a gondolkodás eszmei nehézkedése helyett a bűntudat nehezéke idéz elő szüntelen ingamozgást. A bűntudat fájdalmát senki sem érzi, de mindenkié, amely egy vértelen, de annál büzlőbb sebhez köthető, hogy egyszeriben érthetővé válik az ókori hős, Philoktétész szenvedése, akit büzlő sebei miatt Odüsszeusz tanácsára a görög sereg sorsára hagyott a lakatlan Lémnosz szigetén. A tudomány hasonló módon hagyja magára a „boldog” embert, mellékletként csupán a test használati útmutatóját hagyva hátra.

A boldogság szenvedés révén is elérhető, de már a skolasztikusok is kijelentették, hogy a szenvedés nem feltétele a boldogságnak. Erich Fromm szerint a szeretet „alkotó tevékenységben kínálkozik” és „cselekvő törődést” jelent annak életével, akire szeretetünk irányul (14). Kell-e szeretni a boldogsághoz? A korábbi definícióinkban megadott boldogsághoz kétségtelenül igen, ugyanis az emberi boldogság a test igényein túlmenően két fő dologtól függ: a többi emberhez és a transzcendenciához fűződő kapcsolattól, amely legtöbbször a szeretet cselekedeteiben bontakozhat ki. A „mindenről előbb való gond” és az emberbe vetett hit tovább jellemzik ezt a szeretetet. Ma a szeretet elhagyásával megváltunk attól, ami a boldogság gyakorlásában emberi.

Az ideológiák hiánya

Korunkban a szenvedés és boldogtalanság fő forrása az ideológiák átfogó hiánya, az életfilozófiák elsvatagosodása és a szomszéd türelmetlensége. Nem érzük be többé cseppjeivel „a jelen lévő jó szemlélet”-nek, és birtokolni sem akarjuk többé a filozófiai jót, amely Platónnál egészen Leibnizig a boldogság fogalmának felelt meg. Az orvos ígérete szerint a gyógyszerpirula egyetlen szempillantás alatt pótolná e veszteséget, amely az intenzív élet alapja és most extenzív módon ker-

essük magunkon kívül, hogy újra magunkká tegyen. A jelenkor végül is mind a lélek, mind a test jó oldószerének bizonyul. Lehet-e értelmes és mindenki számára általános cél a boldogság, ha tudjuk, hogy emberi „fogyasztásra” csak egyedi körülmények között alkalmas, szavatossága bizonytalan, sőt, mellékhatásai is számosak? Mi az oka a boldogok nagyarányú boldogtalanságának? Miért válik egyre inkább az egészség a legtöbb boldogtalanság forrásává? Hol van a Boldogok szigete, és partjainál miért gyülekeznek hajóroncsok? Végül miért lakatlan ez a sziget, hősök, hőrszok egykori lakhelye? A boldogságban való hit allegóriái ezek, amely egyedüli pozitív választási lehetőségnek tűnik az iparosodott társadalom magára maradt embere számára. Csak reméljük, hogy ez az ember akaratlanul is rendelkezik majd és rábírra magát időben a választásra.

A szerző: hatodéves orvostanhallgató a DEOEC Általános Orvostudományi Karán
E-mail: gostidoki@gmail.com

Irodalom

1. Francis Jacob. A lehetséges és a tényleges valóság. Európa Könyvkiadó, Mérlég Sorozat 1986, 20–21.
2. U.o.: 26–27.
3. Herbert Marcuse. Az egydimenziós ember. Kossuth Kiadó, 1990, 23.
4. <http://acor.org/greene/hmsbeagle/html/content/15/booksoft/essay.htm>
5. Francis Jacob. A lehetséges és a tényleges valóság. Európa Könyvkiadó, Mérlég Sorozat, 198–645.
6. Wladyslaw Tatarkiewicz. A boldogságról. Polish Scientific Publishers 2003. Kossuth Kiadó, Budapest 2010, 19.
7. F. Bacon. „A szerencséről”. Esszék, avagy tanácsok az okos és erkölcsös életre. Budapest, Európa Kiadó, 1987, 180.
8. K. Marx. Gazdasági-filozófiai kézirat 1844-ből, 18., 38. <http://mek.oszk.hu/04500/04532/>
9. Robert Whitaker. Anatomy of an Epidemic-Psychiatric Drugs and the Astonishing Rise of Mental Illness in America, Ethical Human Psychology and Psychiatry, Volume 7, Number 1, Spring 2005: „A pszichiátriai gyógyszerelés megváltoztatja a normális neurotransmitter funkciót, amely a rövid távú hatásosság ellenére hosszú távon növeli annak lehetőségét, hogy az illető krónikus beteggé válik, vagy még súlyosabb tünetei lesznek.” A szerző ezzel megkérdőjelezi az eddig igaznak vélt tudományos hipotéziseket, amelyek szerint az elmebetegség az agy (test) megváltozott kémiai egyensúlyának következménye, s mint ilyen gyógyszerekkel visszafordítható.
10. G. K. Chesterton. Igazságot! Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2004, „A mániákus” 39. „Tündérország etikája” 73.
11. Seneca. Vigasztalások, erkölcsi levelek. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1980,
12. Dysphoric Social Attention Consumption Deficit Anxiety Disorder, <http://www.havidol.com/>
13. Nietzsche örültje fényes nappal lámpással keresi Istent a köztéren. Látva az emberek értetlenségét, rájön, hogy még túl korán jött, és földhöz vágja a kereső értelem lámpását.
14. Erich Fromm. A szeretet művészete, Háttér Kiadó, 2008.

A kulturálisan kódolt bűnélmény működésbe lép: van-e nagyobb bűn egy individualizáló társadalmi rendszerben az egyén számára, mint az individualitás elvesztése?